SANATTA ANLAM, DEĞER, ÖNEM VE MÜZİK SANATI

Fatih BİNGÖL[1]

ÖZET

Sanatın belki de en temel motivasyonu olan "güzel"e ulaşma yolculuğunda "güzel" i tanımlamaya yönelik çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Bu doğrultuda açıklama getirilen sorulardan bazıları şu şekildedir: "Güzel" nedir? Güzellik kavramı için genellenebilir bir ölçüt olabilir mi? Güzellik, varlıkların bünyelerinde barındırdıkları bir özellik midir? Yoksa onları güzel bulan biz miyiz? Sanatta anlam, değer ve önem konuları bu doğrultuda sanat felsefesinin temel konularından biri olmuştur. Bu doğrultuda çeşitli felsefi bakış açılarından sanatta anlam, değer ve önem konularında çeşitli açıklamalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada genel tanımlamalardan müzik sanatına doğru hareketle sanatta anlam, değer ve önem üzerine üç farklı temel felsefi görüş ele alınmıştır. Bunlar biçimci (formalist), göndergesel (referensiyalist) ve dışavurumcu (ekspresyonist) görüşlerdir. Bu çalışmanın amacı, bu üç farklı görüş bağlamında, sanatta anlam, önem ve değer bağlamında müzik sanatında var olan bazı felsefi bakış açılarını sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Biçimci Görüş, Dışavurumcu Görüş, Göndergesel Görüş, Müzik Sanatı.

Bingöl, Fatih. "Sanatta Anlam, Değer, Önem ve Müzik Sanatı". *idil* 5.25 (2016): 1551-1558.

Bingöl, F. (2016). Sanatta Anlam, Değer, Önem ve Müzik Sanatı. *idil,* 5 (25), s.1551-1558.

[1] Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi / Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü / Müzik Eğitimi Abd, fa_bingol(at)hotmail.com.

MEANING, VALUE, IMPORTANCE IN ARTS AND THE ART OF MUSIC

ABSTRACT

In the journey of reaching beauty, which has possibly been a basic motivation of art, there has been attempts to define beauty, In this respect, several questions have been addressed such as What is beauty? Are there any criteria for generalizing the concept of beauty? Is beauty a feature that beings bear? Or, is it us to find them beautiful? Meaning, importance and value have been some of the basic issues in the philosophy of art. Accordingly, there has been some explanations made from various philosophical views. In this paper, the issues of meaning, importance and value in art, from general definitions toward the art of music, are presented from formalist, referentialist and expressionist views. The purpose of this paper is to present some phiolophical views with regard to the issues of meaning, importance and value in the art of music.

Keywords: Art, Formalist View, Expressionist View, Referentialist View, The Art of Music.

GİRİŞ

Eski çağlardan günümüze değin sanatta anlam ve değer üzerine çeşitli felsefe akımlarından hareketle pek çok fikir ortaya atılmıştır. Bu fikirlerin ortak noktası "güzel"i ve bu sıfatı taşımaya aday nesne ve olguları açıklayabilme çabasıdır. "Güzel" nedir? Güzellik kavramı için genellenebilir bir ölçüt olabilir mi? Güzellik, varlıkların bünyelerinde barındırdıkları bir özellik midir? Yoksa onları güzel bulan biz miyiz?

Aslında "güzel" günlük hayatta üzerinde pek fazla düşünmeden sıklıkla kullandığımız nitelemelerden birisidir. Örneğin, yediğimiz bir yemeği, tanıştığımız bir kişiyi ya da bir mağazanın vitrininde gördüğümüz bir çift ayakkabıyı her zaman için güzel veya çirkin bulma ihtimalimiz vardır. Halk arasında yaygın olan "zevkler ve renkler tartışılmaz" görüşü, toplum içinde bu türden yargıların haklılık derecelerinin sorgulanamayacağı fikrini güçlendirmektedir. Buna göre güzellik göreceli bir kavram olarak kabul edilirse, vitrinde gördüğü bir ayakkabıyı beğenerek (güzel bularak) satın alan kişiye onun "güzel" anlayışı için söylenecek bir söz var mıdır? Bu kişiye "Senin güzel bulduğun ayakkabı (ben çirkin olduğunu düşündüğüm için) çirkindir" diyebilir miyiz?

Etrafımızda görebildiğimiz her şeyin belirli bir bakış açısından sanat eseri olarak nitelendirilebileceğinden yola çıkılarak, bir çift ayakkabı da elbette bir sanat eseri olarak kabul edilebilir. Örneğin, yüzyıllar önce üretiminde sanat amacı güdülmemiş çanak, çömlek, vazo gibi nesneler, bugün müzelerde sanatseverlerin estetik beğenilerine sunulmaktadır. Bu anlayışa göre acaba bir mimar bir köprüyü veya bir moda tasarımcısı bir ayakkabı modelini tasarlarken bir sanatçının eserini yaratırken yaşadığına benzer duygular yaşayabilir mi?

Her ne kadar sanat ve zanaatı birbirinden ayıran çizgi pek net olmasa da sunulan ürünün işlevi ve tüketiliş biçiminden kaynaklanan ayrım dikkate değerdir. Örneğin, bir çift ayakkabının alınış amacı ve kullanılış biçimi bir tablonunkinden çok farklıdır. Ayakkabı alınırken duyulan estetik kaygı, çoğu zaman alınan ayakkabının var olan kıyafetlerle uyum sağlayıp sağlamadığından öteye geçmez. Bu bakış açısıyla, bir çift ayakkabının değerlendirme ölçütlerine göre "zevkler ve renkler" tartışılmayabilir.

Sadece sanat amacıyla kişilerin estetik yargısına sunulan yapıtlarının değerlendirildiği durumlarda ise "zevkler ve renkler" konusu farklı bir boyut kazanmaktadır. "Güzel" ve "Çirkin" gibi sıfatların tek başlarına bir sanat eserini değerlendirmede aşırı derecede belirsiz ve de yetersiz kaldıkları görülebilir. Scruton'a (1998) göre bu kavramlar hayatın içinde çeşitli durumlarda birbiriyle benzerlik taşımayan çeşitli gerekçelerle kullanılmaktadır. Bu noktada, ilgi alanı "güzellik" olan

estetiğin, sanatta anlam, değer ve önem gibi konulara daha doyurucu bir açıklama getirebileceği düşünülebilir.

Bu çalışmada sanatta anlam, değer ve önem üzerine üç farklı temel felsefi görüş ele alınmıştır. Bunlar biçimci (formalist), göndergesel (referensiyalist) ve dışavurumcu (ekspresyonist) görüşlerdir. Bu çalışmanın amacı, bu üç farklı görüş bağlamında, sanatta anlam, önem ve değer bağlamında müzik sanatında var olan bazı felsefi bakış açılarını sunmaktır.

Biçimci (Formalist) Görüş

Biçimcilere göre bir sanat yapıtının taşıdığı anlam tamamen sanatsaldır ve o sanat yapıtı kendi sınırları dışında hiçbir anlam içermez (Reimer, 1970: 57). Bir sanat yapıtının sınırlarını ve içeriğini o yapıtı oluşturan biçimsel öğeler belirler. Örneğin bu öğeler müzik sanatında ses, motif, cümle, armonik doku şeklinde, resim sanatında ise renk, çizgi, doku, derinlik, denge şeklinde karşımıza çıkabilir. Biçimci görüşe göre bir sanat eserinin taşıdığı anlam ve estetik değer, o sanat eserini oluşturan biçimsel öğelerde gizlidir. Bu öğeler birbirinden ayrılmaz bütünleyici bir yapıda olup bütün olarak bir anlam ifade ederler.

Biçimcilere göre bir sanat yapıtından zevk alabilme, ancak o yapıtı oluşturan öğelerden ve bu öğelerin birbirleriyle olan ilişkilerinden haberdar olmakla mümkündür. Hanslick'e göre sanat, kek ve kokteyl gibi bir şey değildir. Sanattan tam anlamıyla zevk alabilmek, ancak ve ancak bu alanda alınan ciddi bir eğitimle gerçekleşebilir (Rogers, 1992: 28). Biçimci görüşe göre bir sanat eserini oluşturan biçimsel öğelerin, bu öğelerin birbirleriyle olan biçimsel ilişkilerin farkında olmaksızın o sanat eseri hakkında estetik bir yargıda bulunmak mümkün değildir.

Eduard Hanslick biçimci görüşün 19. Yüzyılda yaşamış olan önemli temsilcilerindendir. Hanslick'e göre bir bestecinin yapıtı aracılığıyla sunduğu fikirler tamamen müzikseldir ve müzik dışı hiçbir fikri yansıtamaz. Çünkü müzik kendi dışında bir şey ifade etmez. Böylelikle, bir senfoni veya kuartetin neyi anlattığını sormak yanlıştır (Rogers, 1992: 27). Buna göre bir müzik yapıtı da müzik dışı bir konuyu anlatmadaki etkisiyle değil, kendi içinde taşıdığı müziksel öğeler bağlamında değerlendirilmelidir.

Biçimci görüşün temsilcilerinden Leonard B. Meyer, müziğin içerdiği estetik anlamı ve bir sanat eserini güzel yapan nitelikleri sorgulamıştır. Meyer, müzikte değer ve güzelliği değerlendirmek için nesnel bir ölçüm aracı oluşturmaya çalıştı. Meyer'e göre müziğin değerini etkileyen üç biçimsel esas bulunmaktadır:

1. Bir amaca yönelim
2. Amacın geciktirilmesi
3. Amaca ulaşma

Meyer'e göre müzik, bir yönelim, eğilim ve beklenti sergilemelidir. Amaca varışın, aldatıcı kadanslar beklenmedik, ani armonik değişimler ve bunun gibi müziksel araçlarla geciktirilmesi ve buna bağlı olarak oluşan gerili, müziğin sanatsal değerini arttırmaktadır. Buna göre, başlangıçtan amaca varışa kadarki süreç aşırı belirgin ve çabuk bir şekilde gerçekleşmemelidir. Öte yandan bu süreç, dinleyiciyi amaçtan uzaklaştırmama adına, aşırı derecede karmaşık bir şekilde de gerçekleşmemelidir. Meyer'e göre "ilkel" müzik ve sanat müziği arasındaki değer farkı bu ölçütlerin uygulanmasıyla daha belirgin bir hale gelmektedir (Rogers, 1992: 28).

Meyer'e göre "ilkel" insan biyolojik ve müziksel zevklerinde tatmine olabildiğince erken ulaşmayı ister. Amaca ulaşmadaki gecikme ve belirsizlik, bu çeşit dinleyicinin ilgisini pek fazla çekmez. O, müziğin içindeki sürekli tekrarın verdiği güven duygusunu, incelikle dengelenmiş tekrar ve çeşitliliğe tercih eder (Rogers, 1992).

Hegel'de, bir sanat yapıtının değerlendirilmesinin belirli esaslara göre yapılmasını savunmuştur. Fakat Hegel'in bakış açısıyla Meyer'in yaklaşımı arasında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Hegel, bir yandan belirli biçimsel esaslar ve dengenin bir müzik eserinin güzelliğine önemli derecede etki edebileceğini savunurken, bu etkenlerin, güzeli yaratmada "olmazsa olmaz" koşullardan kabul edilemeyeceğini vurgulamıştır. Örneğin, büyük müzik yapıtları belirli bir oranda denge ve çeşitlilik sergileyebilir. Fakat bu, aynı denge çeşitliliği içeren her yapıtın da sanatsal olarak aynı değeri taşıyacağı anlamına gelmemelidir (Rogers, 1992: 27).

Göndergesel (Referensiyalist) Görüş

Göndergeselciler, sanatın bir tür iletişim aracı olduğundan yola çıkarak, duygu, düşünce ve izlenimlerin anlatımında bir araç olduğunu savunurlar. Buna göre bir müzik yapıtının anlamı, bu duygu, düşünce ve izlenimlerde gizlidir. Örneğin, dil insanlar arasında duygu, düşünce ve izlenimlerin paylaşımında bir araçtır. İnsanların dili kullanarak ifade ettikleri veya dilde söz konusu olan ifade ve anlatım biçimleri, duygu, düşünce, fikir veya izlenimleri karşı tarafa taşıyan birer araçtır. Bu noktada sanat aracılığıyla ifade edilen anlama ulaşabilmek için, daha çok sanat eserinin üretim ve sunum süreçlerinde yaşanan hissiyata odaklanmak gerekir. Sullivan'a göre müziğin anlatım aracı olduğu müzik-dışı anlam duygular, hikâyeler ve ruhsal durumları içerebilir (Radocy&Boyle, 1997).

Müziğin ifadesel özelliklerinden bahsedilirken, çoğu zaman müzik-dil benzerliğine atıf yapılır. İnsanlar nasıl birbirleriyle iletişim kurmak için dilde belirli bir kelime dağarcığını kullanıyorlarsa, besteci de dinleyiciyle, buna benzer bir biçimde, müziksel bir ifade dağarcığı (tonalite, modülasyon, motif, cümle vb.) aracılığıyla iletişim kurar. Bu doğrultuda, bir müzik eserinin icrası sırasında, genel bir ifadeyle, besteci ve dinleyici arasında icracı aracılığıyla bir tür müzikal aktarım gerçekleşmektedir. Bu bakış açısıyla, müziğin de dil gibi, duygu ve fikirlerin ifade edilmesinde bir araç olarak kullanıldığı düşünülebilir. Fakat müzik-dil benzetmesi belirli bir noktaya kadar işlerlik göstermektedir. Adorno müzikle dilin bu benzetmede birbirinden ayrıldığı noktaları şu şekilde açıklamıştır:

Sözel ifadeleri anlamakla müziği anlamak birbirinden farklıdır. Müziksel ifadelerin anlaşılabilmesi için, dinleyicinin belirli bir oranda çıkarım yapması gerekirken, sözel ifadeleri anlamak için böyle bir gereklilik söz konusu değildir. Epperson da benzer bir bakış açısıyla, bir eseri dinleyen iki veya daha fazla kişinin farklı anlamlar çıkarabileceğine işaret etmiştir. Dil, müziğin yansıttığı anlamı ifade etmede yetersiz kaldığı için, bu uğurda yapılan her türlü çaba, var olan soru işaretlerine yenilerini eklemektedir. Müziğin içerdiği belgisiz anlam, aracısız bir biçimde dinleyiciye ulaşır (Emmet, 1989: 125). Böylelikle, müzik sözel bir biçimde ifade edilemeyen duyguların anlatımında daha güçlü bir hal almaktadır.

Dışavurumcu (Exspresyonist) Görüş

Dışavurumcuların bakış açıları biçimciler ve ilişkicilerinkilerle belirli bir noktaya kadar ortaklık göstermektedir. Dışavurumculara göre sanat, günlük hayatın içinde yaşanan çatışma, gerilim ve çözülmelerin bir ürünüdür (Rogers, 1992: 28). Buna göre sanat eseri müzik dışı fikirler içerir. Öte yandan bu görüşe göre sanat, bir bütün olarak bir anlam ifade edebilen, birbiriyle ilintili öğelerden oluşmaktadır (Reimer, 1970: 58). Fakat dışavurumculara göre, her iki kuram da-bahsedilen bu ortaklıklara karşın- insanların bir sanat eserini deneyimlerken yaşadıklarını ifade etmede yetersiz kalmaktadır.

Suzanner K. Langer bu görüşün önemli temsilcilerindendir. Langer'e göre müzik belirli bir bilgiyi veya duyguyu yansıtan bir dil değildir. Müziğin anlatımı, dil aracılığıyla anlatılamayan-bu yüzden belirli bir adı olmayan- duyguları simgelediğinden, kelimelerin anlattığının ötesindedir. Buna göre müziğin anlattıkları, hayatın içinde yaşadığımız duygulara, kelimelerin anlattıklarından daha yakındır. Müzik, hayatın içindeki zıtlıkları, çelişkileri, hatta iki farklı duyguyu aynı anda ifade edebilir. Örneğin bitonalite, bir kimsenin iç dünyasındaki iki farklı duygunun çatışmasını anlatan müziksel bir ifade olabilir (Rogers, 1992: 28).

Bennet Reimer bu görüşün bir başka temsilcisidir. Reimer sanattaki anlam ve değerin, ki buna müzik dışı konular da dahildir, bütün olarak bir anlam ifade edip sanat yapıtından ayrılamayacağını savunmaktadır (Rogers, 1992). Reimer'e göre insanlar kendi doğalarının temel bir yapıtaşı olarak sanat yaparlar ve sanat eserlerine ilgi gösterirler.

Bassin sanatta estetik anlamın oluştuğu anı şu şekilde ifade etmektedir:

Suzanne Langer'in de ifade ettiği gibi her sanat eseri temelde tuval, boya, fırça ve ses (veya sessizlik) gibi somut yapı taşlarından oluşmaktadır. Fakat bu yapı taşlarının, evrende temsil ettikleri gerçekliğin ötesine geçtiği, renklerin sadece renk, ağacın ağaç, obuanın yarattığı titreşimlerin sadece fiziksel bir olgu olmaktan çıkıp, maddeselliğin ötesine geçtiği bir an vardır. İşte o an, fırça darbelerinin tabloya, düzenlenmiş seslerin müziğe, oyulmuş ağacın veya taşın heykele dönüştüğü, yani sanatta estetik anlamın oluştuğu andır (1991: 39).

SONUÇ

Bu çalışmada sanatta anlam ve önem üzerine biçimci, göndergesel ve dışavurumcu olmak üzere üç temel görüşe yer verilmiştir. Bunlardan biçimci ve göndergesel görüşler birbirine taban tabana zıt bir tutum yansıtırlarken, dışavurumcu görüş değinilen her iki görüşten fikirler barındıran seçmeci bir tutum sergilemektedir. Biçimcilere göre sanatın taşıdığı anlam tamamen sanatsal olup, bunun dışında hiçbir anlam ve mesaj içermezken, göndergeselciler sanat eserlerinin insanla sanat eserlerinin insanla sanat dışı öğeler aracılığıyla iletişim kurduğunu savunarak, bu öğelere yoğunlaşmaksızın sanattan keyif almanın mümkün olmadığı görüşündedirler. Öte yandan dışavurumcular, bu iki görüşünde sanatta anlam ve önemi ifade etmeden yetersiz olduğunu savunurlar. Bu yaklaşıma göre sanatın yansıttığı, günlük hayatta yaşanan ve kelimelerle ifade edilmeleri mümkün olmayan duygu ve deneyimlerin, gerçekte deneyimlenene en yakın ifadesidir.

Sanatta anlam ve önem üzerine yukarıda değinilen görüşlere baktığımızda, bu görüşlerin temelde birbirinden keskin çizgilerle ayrılan bir tutum sergiledikleri görülürken, bu üç görüş arasından bazı ortak noktalar da göze çarpmaktadır. Sanatta anlam ve önem üzerine yukarıda değinilen bu üç bakış açısından farklı veya bu yaklaşımlarla bazı noktalarda benzerlik gösteren bazı seçmeci yaklaşımlara da rastlamak mümkündür. Böyle bir yaklaşımı benimseyen birey, belirli bir konu hakkında kendisine has bir yaklaşım geliştirebilir. Böyle bir yaklaşımın bireyin kendisini belirli bir bakış açısının sınırları içerisinde kısıtlamayıp, sanatta anlam ve önem üzerine sürekli gelişim halinde olup olgunlaşan bir fikir yapısına kavuşturacağı düşünülebilir.

KAYNAKLAR

ADORNO, Thedore W. (Tarih Yok). Music and language: A fragment (Online). http://academic.evergreen.edu/a/arunc/compmusic/adorno/adorno.pdf (Erişim tarihi 07 Ekim 2016).

BASSİN, Joseph. (1991). A path to the elusive aesthetic experience. Music Educators Journal, 38-40.

EMMET, Rik. (1989). Back to basics: The ineffable aesthetic challenge. Guitar Player, 23, 125.

EPPERSON, Gordon. (Tarih yok). Historical conceptions. In Britannica online. (Online). http://www.britnnica.com/eb/print/eu=118763 (Erişim Tarihi 11 Kasım 2001)

MADİSON, Guy. (Tarih yok). Emotion and Meaning in Music (Online). http://www.britannica.com/eb/article?eu=118763&tocid=64611&query=aesthetic%20music (Erişim tarihi 11 Kasım 2001).

MARK, Mark.L. (1986). Contemporary Music Education. London: Collier Macmillan Publishers.

RADOCY, Rudolf.E. & BOYLE, J.David. (1997). Psychological foundations of musical behavior. Springfield: Charles C Thomas Publisher, Ltd.

REİMER, Bennett. (1970). A philosophy of music education. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

ROGERS, George.L. (1992). Why teach music? A historical overview of aesthetics. Update, (10) 2, 25-29.

SCRUTON, Roger. (1998). Art and Imagination: A Syudy in the Philosophy of Mind. St. Augustine's Press, South Bend, Indiana.